

Programma van eisen

Kunst Inclusief

Onderzoeksjaar 2, sept. '09 – juli '10

Het belang van anders

**Martha van Biene,
Lector HAN
I.s.m. Toinette Loeffen
Projectleider HU**

Programma van Eisen Kunst Inclusief

Deel 1 Inleiding PvE

Vanaf maart 2009 loopt het project Kunst Inclusief in een samenwerkingsverband van de Hogeschool Utrecht en de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Doel van het project is het creëren van meer mogelijkheden voor mensen met een beperking om hun talenten te ontwikkelen en door middel van hun talenten beter te participeren in de samenleving. Daartoe is een onderzoek uitgevoerd over participatie en kunstontwikkeling. De algemene vraagstelling luidde: hoe kunnen mensen met een beperking volwaardig deelnemen aan de kunsten in al hun verschijningsvormen (beeldende kunst, theater, muziek, taal), vraagt dit veranderingen bij de professionals en de instellingen/centra die zich bezighouden met zorg en kunstbeoefening en zo ja, welke?

De eerste fase van het project bestond uit twee delen. In het eerste deel (2008-2009) werd een landelijk inventariserend onderzoek uitgevoerd. Het doel was meer inzicht te verwerven in de mate van participatie van mensen met een beperking in de kunsteducatie en kunstbeoefening en de wijze waarop centra voor de kunsten en zorgateliers hier aan bijdragen. Het onderzoek bestond uit een enquête en een veldonderzoek bij 20 instellingen. Van maart tot en met juni 2009 zijn deelnemers¹ (mensen met een verstandelijke en psychiatrische beperking), managers en professionals van ateliers en centra voor de kunsten geïnterviewd.

Om zicht te krijgen op de noodzakelijke eisen en voorwaarden om tot gezamenlijke doelrealisatie van het Raak project Kunst Inclusief te komen is voor het tweede onderzoeksjaar – doorlooptijd september 2009 tot juni 2010 dit Programma van Eisen (PvE) opgesteld. In dit PvE worden de te behalen onderzoeksdoelen beschreven en de aanpak.

Uitgangspunten voor deze onderzoeksfase staan nadrukkelijk in het teken van:

1. Bijdragen aan het vormgeven van 'inclusief leerbeleid voor kunstontwikkeling' voor mensen met beperkingen. Het leerconcept van de Ontwikkelwerkplaats is steeds het 'inclusief leren'. Onderzoeksaanpakken zijn er steeds op gericht dat enerzijds de samenleving wordt weerspiegeld en anderzijds de dagelijkse praktijk in de ateliers en centra voor de kunsten. Daarnaast zijn trends uit de kunstontwikkeling voor mensen met beperkingen het leer-/werkmateriaal en deze zijn beroepsvormend voor professionals.
2. Ontwikkelen van *doorleerlijnen* voor mensen met beperkingen in samenwerking met organisaties en educatie voorzieningen. Mensen met een beperking ontwikkelen in hun levensfasen competenties. De eerder verworven competenties, opgedaan in de verschillende levensfasen, vormen de basis voor doorleer mogelijkheden. Bij het faciliteren van doorleerlijnen, in-, uit- en doorstroom gaan we uit van duurzaam en maatschappelijk verantwoord leren.
3. Inrichten van ateliers en centra voor de kunsten werken met een leerinfrastructuur. Er wordt georganiseerde leerondersteuning geboden in o.a. vak- en talentontwikkeling, persoonlijke vorming en doorstroom mogelijkheden.
4. Aansluiten bij de landelijke ontwikkelingen rondom sociale activering van burgers met beperkingen. Het verhogen van maatschappelijke participatie van burgers en het doorbreken en of

¹ Deelnemer: in dit PvE wordt 'deelnemer' gebruikt als het gaat om cliënten, kunstenaars en anderen die werkzaam zijn in zorgateliers en centra voor de kunsten. Met het woord deelnemer wordt recht gedaan aan volwaardig burgerschap van de persoon met een beperking in de samenleving (wonen en werken temidden van anderen). Het woord cliënt wordt vanuit deze perspectiefbenadering in fase twee waar mogelijk vermeden.

voorkomen van sociaal isolement en uitsluiting. Maatschappelijk zinvol werk, waarmee economisch wordt bijgedragen, kan een eerste stap naar betaald werk betekenen².

- 5 Kunstontwikkeling is werk met een bepaalde verantwoordelijkheid, dat verder gaat dan persoonlijke en bedrijfsverantwoordelijkheid van ateliers en centra voor de kunsten. Hun professionals nemen de rol op zich te werken aan beeldvorming rondom mensen met een (verstandelijke) beperking en hun kunstbeoefening en dit betekent tegelijkertijd het nemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Het PvE bevat drie delen waarin de eisen en voorwaarden worden beschreven. Besluitvorming over de eisen en voorwaarden van het tweede onderzoeksjaar vindt plaats in de stuurgroep. Daarmee definieert het PvE het werkkader voor de stuurgroep, de regiegroep en de ontwikkelwerkplaatsen en de onderzoeksprojecten met studenten en de verantwoording naar de subsidieverstrekker.

Dit PvE kan daarnaast dienen als een dialoogdocument binnen de deelnemende organisaties of als informatiedocument voor partners. Een PvE kan naar gelang de gebeurtenissen, de trends en ontwikkelingen steeds worden bijgesteld en het dient als routebeschrijving naar de oplevering van de resultaten.

Richtinggevend voor dit PvE zijn:

- Projectvoorstel Raak Publiek. Regionaal innovatieprogramma. *Kunst Inclusief. De ontwikkeling van werkwijzen om mensen met een beperking te ondersteunen bij de ontwikkeling van hun creatieve talenten als kunstenaar in de samenleving.* HU/HAN, mei 2008.
- De tussenrapportage *'Mensen met een beperking en hun mogelijkheden voor kunstzinnige ontplooiing'*. Resultaten van een inventariserend onderzoek onder centra voor de kunsten en ateliers in de zorg. HU/HAN, sept. 2009.

De aanbevelingen uit de rapportage zijn vertaald naar te behalen resultaten en er wordt een infrastructuur aangeboden hoe deze resultaten in drie ontwikkelwerkplaatsen (OWP's) kunnen worden gerealiseerd. OWP's kunnen aan de hand van het PvE hun creativiteit en ervaringskennis aanwenden en aan de slag gaan. We hebben gekozen voor een legerichte aanpak, die uitnodigt tot kennis delen en verdubbelen, voortgang en daadkracht en doel- en productrealisatie .

Achtereenvolgend worden de volgende delen uitgewerkt:

Deel 1: Programma van eisen, Kunst Inclusief (PvE)

Deel 2: Programma van eisen, de resultaatverwachting .

Deel 3: Infrastructuur en ontwikkelwerkplaatsen (OWP)

Deel 4: Format Plan van Aanpak (PvA)

KENNISBRON 1 De vijf resultaatgebieden Kunst Inclusief

KENNISBRON 2 Competenties mensen met beperkingen – indicatoren voor (vervolg)onderzoek

KENNISBRON 3 Onderzoek

KENNISBRON 4 Thema's OWP's (nog nader te specificeren)

KENNISBRON 5 Topics uit de Raak-aanvraag en tussenrapportage

² Standpunt en gezamenlijke definiëring (2001) ministeries Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Informatie- en Service punt Sociale Activering (ISSA).

Deel 2 Programma van eisen, de resultaatverwachting

Het doel van dit programma van eisen (PvE) is het bespreken en vastleggen van uitgangspunten om de beoogde vernieuwing in beweging te krijgen en perspectieven voor duurzame kunstontwikkeling van mensen met beperkingen in gang te zetten. De bedoelde vernieuwing is het verbeteren van de positie en ondersteuning van mensen met beperkingen die hun kunstzinnige talenten (willen) ontwikkelen en deze talenten ten dienste (willen) stellen van de samenleving. Mede vanuit landelijke stimuleringsprogramma's als 'Beter in Meedoen'³ beoogt dit PvE het vastleggen van de voorwaarden die nodig zijn om participatie in de samenleving van mensen met kunstzinnige talenten te bevorderen. De personen met verstandelijke en psychiatrische beperkingen zijn in dit PvE dan ook de 'hoofdrolspelers'. Uitkomsten van het project dienen mede aan te sluiten bij het doel van zowel het VN-verdrag (2006) en het voorgestelde inclusiefbeleid: de levensbrede participatie van mensen met (functie)beperkingen in de Nederlandse samenleving. In de oplevering van diensten en producten bieden we perspectieven die vormgeven aan inclusief beleid.

Tijd en ruimte

In de ontwikkelwerkplaatsen is ruimte voor denken en doen, experimenteren en implementeren. We dienen ons er echter van bewust te zijn dat we slechts ontwikkelruimte hebben binnen de periode oktober 2009 tot en met eind juni 2010. Deze korte periode dwingt ons ertoe haalbare doelen te stellen, met uitkomsten die passen binnen die periode. Zaken die wel belangrijk zijn en niet binnen de tijd uitgevoerd kunnen worden, krijgen een plaats in de eindrapportage bij de paragraaf 'aanbevelingen'. Het is denkbaar dat een tweede projectaanvraag wordt voorgesteld om het vernieuwingsproces te monitoren en effectmeting te doen naar ingezette ontwikkelingen en duurzame inbedding.

Resultaatverwachting en opleveringen

Hieronder worden de resultaten op hoofdlijnen aangegeven, de actie- eigenaren en de oplevermomenten.

Resultaatverwachting en oplevering: doorlooptijd oktober 2009 - juli 2010	
Te behalen resultaat	Hoe het resultaat te bereiken
Resultaat 1: Tussenrapportage Kunst Inclusief <i>'een eerste verkenning op Kunst Inclusief'</i>	Resultaat 1: In de rapportage zijn de analyses van onderzoeksfase 1 bijeengebracht vanuit vier niveaus: deelnemers, professionals, management, (netwerk)organisaties (construeren van alignement ⁴). De tussenrapportage wordt voorzien van een samenvatting met conclusies en aanbevelingen. De samenvatting wordt op de website geplaatst voor belangstellenden. Actie-eigenaren: Petri Embregts en Kim van den Boogaard. Planning: nov. 2009, aanbieden aan OWP's, regiegroep, stuurgroep: website:
Resultaat 2: Eindrapportage Kunst Inclusief <i>artistieke participatie van deelnemers</i>	Resultaat 2: In de rapportage wordt verslag gedaan van de deelonderzoeken uit de OWP's waarin tot uitdrukking komt:

³ Stimuleringsprogramma 'Beter in Meedoen (2008): stimuleren van goede praktijken waarin mensen met beperkingen kansen en ondersteuning krijgen aangeboden om daadwerkelijk mee te doen.

⁴ Construeren van alignement: het bewerkstelligen van alignement is het verbinden van de onderzoeksbevindingen van de deelnemers, professionals, management en (netwerk)organisaties (positief conditionerend) en het bieden van handreikingen voor initiatieven en acties (dit laatste kan binnen de OWP's).

	1) Participatie van mensen met beperkingen in zorgateliers en kunstcentra. Bij vervolgonderzoek/-activiteiten is artistieke participatie door deelnemers leidend voor nieuwe professionalisering⁵; 2) Kennisbehoeften van deelnemers en professionals; effectieve werkwijzen en methoden; professionele competenties en deelnemercompetenties; 3) Kennisbehoeften van deelnemers en professionals komen tot uitdrukking in publicaties⁶-/leerproducten/ onderwijsmodulen/trainingen, collectieve OWP's en workshops.; 4) Publicatie en aanbevelingen ter verbetering van de ondersteuning en toegankelijkheid van de kunstsector, t.b.v. het beleid van beroepsorganisaties, brancheorganisaties (o.a. VGN, Kunstconnectie), onderwijsinstellingen (MBO en HBO), kunstinstellingen en overheid (OC&W en VWS). 5) Randvoorwaarden moeten beschreven worden om de kunstzinnige ontwikkeling en sociale participatie van mensen te bevorderen Actie-eigenaren: regiegroepleden, de outline voor de rapportage maken Planning: begin mei outline, medio juni definitieve rapportage gereed
Resultaat 3 Tweede landelijke studiedag 2010 <i>'Kunst, aan de overkant 2'</i>	Resultaat 3 Verantwoording afleggen aan belangstellenden en kennisdelen over het project Kunst inclusief (kennisdisseminatie). Actie-eigenaren: regiegroepleden Planning: in mei formeert de regiegroep de werkgroep 'Kunst, aan de overkant 2'
Resultaat 4 Verantwoording aan Raak Publiek <i>'Kunst Inclusief'</i>	Resultaat 4 Projectverantwoording volgens kader Actie-eigenaar: Jean Pierre Wilken Planning: juli 2009

Om de bovengenoemde resultaten te realiseren zijn drie Ontwikkelwerkplaatsen ingericht en deze worden in het volgende deel toegelicht.

⁵ Bij de Raak Publiek verantwoording ligt de nadruk sterk op professionalisering. De huidige en nieuwe professionalisering ontwikkelen/ontlenen wij aan de (persoonlijke) situaties van deelnemers die werken in zorgateliers en centra voor de kunsten.

⁶ Suggestie publicatie OWP Beeldvorming: Voorlopige titel 'Iedereen is anders. Kunst als mogelijkheid om te verbinden en te onderscheiden' (Toinette Loefen, 2009).

Deel 3 Infrastructuur en de Ontwikkelwerkplaatsen (OWP's)

Wat is de functie van een OWP?

De functie van een ontwikkelwerkplaats is: het ontwikkelen van mogelijkheden voor de toekomst. In ons geval mogelijkheden op het gebied van 'Kunst Inclusief'. Ontwerpen en ontwikkelen gaan hand in hand. De leden van de OWP's dragen er zorg voor dat hun creativiteit en inspiratie in concrete diensten, producten of anderszins tot uitdrukking komt op gebruikerniveau (deelnemers zorgateliers en centra voor de kunsten en het onderwijs, docenten en studenten).

In een OWP staat het ontwikkelen van nieuwe theorievorming, welke de professionalisering van kunstbegeleiders verbreed en verrijkt voorop. Nieuwe theorievorming komt voort uit onderzoeksbevindingen (zie bijvoorbeeld: de indicatoren in **Kennisbron 2** en het werken aan artistieke participatie) en kan een plaats krijgen in vervolgonderzoek. Ook krijgt nieuwe theorievorming een plek in de te ontwikkelen onderwijsmodulen.

Het verwerven en toepassen van nieuwe competenties binnen het vakgebied van kunstbegeleider maakt dat deelnemers kans krijgen hun competenties te vergroten en te vernieuwen (wederkerig leren).

Het project kent drie OWP's met ieder een facilitator:

OWP Nijmegen – facilitator Martha van Biene (HAN, lector)

OWP Amersfoort Utrecht – facilitator Paola de Bruijn (HAN docent)

OWP Den Haag – facilitator Toinette Loeffen (HU, tevens projectleider)

Taak en rol van de facilitators:

- De facilitators zijn voorwaardenscheppend in leren en ontwikkelen van de deelnemers (leerproces) en het toewerken naar resultaten (gestuurd leren).
- De facilitators scheppen situaties waarin het leervermogen van de deelnemers wordt aangesproken (gebruik van dialoog, betekenisgeving, empoweren, leerruimte, ervaringsdeskundigheid).
- De facilitators zoeken onderling afstemming zo vaak als nodig en blijven werken vanuit de resultaatgebieden (PvE). Zij koppelen het proces en de opbrengsten terug aan de regiegroep, resp. stuurgroep.

Deelnemers in de OWP's

De consortiumleden hebben deelnemers aangedragen die in de OWP bijdragen aan het ontwikkelingstraject. In het eerste OWP is ruimte om met de deelnemers te bezien wie er daadwerkelijk gaan deelnemen en is vooralsnog een verkennende bijeenkomst, waarin nog bestuurders /consortiumleden aanwezig zijn ten behoeve van afstemming en toelichting op de OWP's en hun te behalen doelen.

In de 2de OWP nemen de deelnemers het heft in handen en gaan aan de slag met hun OWP opdracht.

Deelnemers per OWP:

- 6-8 leden: professionals, onderzoeker, studentonderzoeker(s).
- Ook vrijwilligers, talentvolle mensen met een beperking of belangenbehartigers kunnen deelnemen.
- Een OWP komt het meest tot zijn recht als een vaste groep het ontwikkelproces continueert.

Aantal bijeenkomsten OWP:

- Er worden per OWP volgens vijf bijeenkomsten (of meer naar behoefte) van twee uur (of langer) gehouden.
- Tussen de bijeenkomsten door wordt in de praktijk gewerkt worden aan praktische (onderzoeks)opdrachten.

Collectief OWP combineren met workshops:

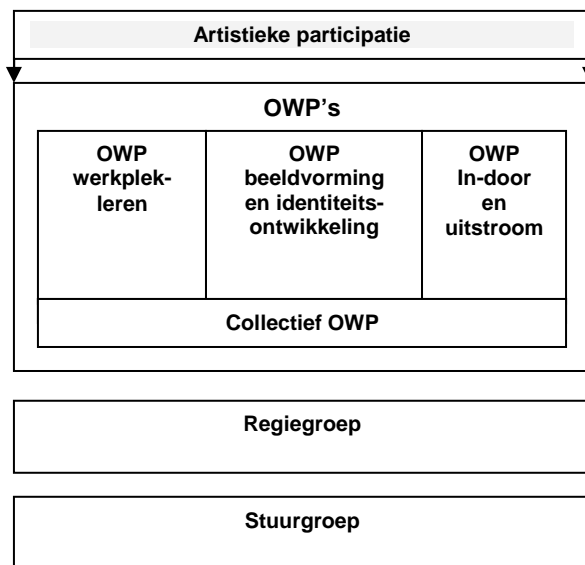
We organiseren drie collectieve bijeenkomsten waar de drie OWP's gezamenlijk hun vorderingen afstemmen en verbinden. De collectieve bijeenkomsten hebben het karakter van workshops, waar vooral interactie over de opbrengsten plaatsvindt. In korte workshops worden presentaties gegeven

over (mini)theorieën, inzichten, (onderzoeks)methoden en technieken. De facilitators dragen zorg voor afstemming, optimale kennisuitwisseling, en onderlinge afstemming over de te behalen eindresultaten.

De facilitators organiseren de collectieve bijeenkomsten en dragen zorg voor bundeling van opbrengsten e.d. In de regiegroep wordt besproken hoe operationalisering van de opbrengsten gaat plaatsvinden. Het streven is direct zaken toe te passen in de praktijken van de zorgateliers en centra van de kunst. Tegelijkertijd kan effectmeting worden gedaan (zie Kennisbron 3, Onderzoek). De bijeenkomsten zijn bedoeld voor OWP deelnemers, studenten, belangstellenden en experts op uitnodiging.

Schematische weergave inbedding OWP's binnen de projectstructuur

Het project kunst inclusief werkt vanuit de strategie-van-onderop, dat wil zeggen dat de uitkomsten uit de onderzoekspraktijken leidend zijn voor besluitvorming en voortgang .

Schematische weergave van de inrichting van de drie OWP's en de deelonderzoeken

De OWP's werken aan drie gelieerde onderzoeken. In de collectieve bijeenkomsten OWP worden zaken verbonden.

OWP Nijmegen	OWP Den Haag	OWP Amersfoort/Utrecht
Facilitator: Martha van Biene	Facilitator: Toinette Loeffen	Facilitator: Paola de Bruijn
Deelnemers OWP: Lindenberg, Jos van Ruijven (dir.) Matisse: Atelier 23, Liedwien van der Gulden Atelier Leonardo da Vinci: Jonaske de Ruijter (dir.) Creatief onderzoeker Pauline Geesink Nog te regelen: Kunstbegeleiders Deelnemers en belangenbehartigers Studentonderzoekers	Deelnemers OWP: Reakt/Anders bekeken Mia Gores (dir) Koorenhuis Eric Schulp (dir) Haagse School???? Creatief onderzoekers Toinette Loeffen Klaar Wolff Onderzoeker Madelief Oosterink Nog te regelen: Kunstbegeleiders Deelnemers en belangenbehartigers Studentonderzoekers	Deelnemers OWP: Abrona Evelien Roos en Wilke Sloesarwij Scholen in de Kunsten Rene Vlasboom (dir) Jans Packhuys Thea de Waal (dir) Onderzoeker: Carla van Slagmaat en eventueel Patricia Wijntuin Nog te regelen: Kunstbegeleiders Deelnemers en belangenbehartigers Studentonderzoekers
Leerinfrastructuur OWP's De bestaande of nieuwe leerweg⁷ van de deelnemer is de verbindende factor voor professionalisering Methoden en technieken zijn deelnemergebonden Voor de onderzoekdesigns worden de indicatoren voor vervolgonderzoek gebruikt (zie KENNISBRON 2) Centraal hierbij staat in alle OWP's het begrip Artistic participatie		
Onderzoeksthema: Werkplekleren	Onderzoeksthema: Beeldvorming	Onderzoeksthema: In-, door- en uitstroom
<i>Kenmerken:</i> Het expliciteren van de bestaande en nieuwe leerweg is hefboom voor competentieontwikkeling Competentie-eisen van het kunstvak in beeld brengen Leerarrangementen deelnemers: leerondersteuning, krachtige leeromgeving, onderhouden persoonlijk leerplan en portfolio Leerweg professionals (beroepsvormend) Introduceren vernieuwende leervormen: instructief en actief leren, coöperatief leren.	<i>Kenmerken:</i> Het expliciteren van de bestaande en nieuwe leerweg is hefboom voor beeldvorming/ identiteitsontwikkeling Artistieke participatie iedereen is anders Kunst als mogelijkheid om te verbinden en te onderscheiden Relationeel empowerment Reflexieve, ondersteunende professionals Belangenbehartiging	<i>Kenmerken:</i> Het expliciteren van de bestaande en nieuwe leerweg is hefboom voor in-, door-, uitstroom Duurzaam en maatschappelijk verantwoord leren en werken binnen de zorgateliers en cvk's (kunstsector) Care bij kunstontwikkeling (Door)leerlijnen kunstontwikkeling ontwerpen t.b.v. in-, door-, uitstroom
Onderzoeksvraag:	Onderzoeksvraag:	Onderzoeksvraag:
Welke leerondersteuning draagt bij aan (leer)competentieontwikkeling van deelnemers.	Hoe kan de deelnemer – met kunst artistiek participeren en zelf actor worden?	Welke (door)leerlijnen maken het mogelijk dat de persoon met beperkingen gebruik kan maken van in-, door-, en uitstroom mogelijkheden
Optionele subvragen:	Optionele subvragen:	Optionele subvragen:

⁷ Een leerweg is de route die een deelnemer volgt waarmee hij zijn competentieontwikkeling stuurt en competenties verwerft en actief blijft in vakontwikkeling.

Welke competenties hebben professionals nodig om leerondersteuning te bieden?	Hoe ondersteunen wij de deelnemer, die zich ontwikkelt in het kunstvak bij het groeiproces van zorgidentiteit naar burgeridentiteit?	Welke randvoorwaarden zijn nodig op organisatieniveau dat in-, door-, en uitstroom mogelijk is?
Hoe bereiken we dat? (artistieke participatie)	Hoe bereiken we dat? (artistieke participatie)	Hoe bereiken we dat? (artistieke participatie)
Wat zijn de consequenties voor de deelnemers en professionals (A, Cvk, andere)?	Wat zijn de consequenties voor de deelnemers en professionals (A, Cvk, andere)?	Wat zijn de consequenties voor de organisaties, professionals en deelnemers (A, Cvk, andere)?
Opmerkingen	Opmerkingen	Opmerkingen
Directies Lindenberg en Atelier Leonardo da Vinci zoeken naar vertegenwoordigers op uitvoerend niveau die gaan deelnemen aan de OWP De onderzoeken worden door docenten/andere professionals en studentonderzoekers uitgevoerd Deze OWP maakt o.a. gebruik van de interviewmethode 'Zeg het Ons' (o.l.v. mevr. I.Mans). Mensen met beperkingen interviewen elkaar.	Directies Koorenhuis en Reakt/anders bekeken zoeken naar vertegenwoordigers op uitvoerend niveau en deelnemers die gaan deelnemen aan de OWP Vanuit het Lectoraat Kunsteducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten is betrokken: Folkert Haanstra, lector Kunst en Cultuureducatie bij de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten als bijzonder hoogleraar ook verbonden aan de Universiteit Utrecht waar hij de leerstoel Cultuureducatie en Cultuurparticipatie bekleedt. Maria Wust is betrokken als studieleider van de Master Kunsteducatie. De onderzoeken worden door docenten/andere professionals en studentonderzoekers uitgevoerd	Directies Abrona, Scholen in de Kunsten en en Jans Pakhuys zoeken naar vertegenwoordigers op uitvoerend niveau en deelnemers die gaan deelnemen aan de OWP De onderzoeken worden door docenten/andere professionals en studentonderzoekers uitgevoerd

Deel 4 Format Plan van Aanpak

Het is wenselijk dat na de eerste OWP bijeenkomst het Plan van Aanpak op hoofdlijnen helder is, en dat de tweede bijeenkomst met de uitvoering begonnen kan worden.

Onderzoeksproject en fasering	Tijdspad (bij benadering)	Activiteit
1. Initiatief fase	Oktober 09	Plan van aanpak ontwikkelen
2. Definitiefase	November 09	Plan van aanpak gereed
3. Ontwerpfase	December – januari 2010	Onderzoeksdesign gereed
4. Voorbereidingsfase	Februari 2010	Op de werkplekken aan de slag
5. Realisatiefase	Juni 2010	Conclusies en bevindingen concretiseren
6. Evaluatiefase	Juli 2010	Bespreken project resultaten

KENNISBRON 1 De vijf resultaatgebieden Kunst Inclusief

Aan de vijf resultaatgebieden wordt vormgegeven vanuit de onderzoeksbevindingen uit de tussenrapportage (Tussenrapportage Kunst Inclusief – 2009). De resultaatgebieden komen tot stand op basis van integrale aanpak en nauwe samenwerking tussen de OWP's. In deel 3 'Ontwikkelwerkplaatsen' wordt dit toegelicht.

De resultaatgebieden:

1. Een overzicht van de huidige stand van zaken met betrekking tot *participatie van mensen met beperkingen in kunstcentra*
Het begrip van artistieke participatie wordt in de vervolgactiviteiten als *sensitizing concept*⁸ gebruikt en er wordt nadere invulling gegeven op zowel betekenis- als handelingsniveau.
2. Een specificatie van de *kennisbehoeften van professionals* werkzaam in de zorg- en kunstsector
3. Een *publicatie waarin effectieve werkwijzen*, methoden, professionele competenties en randvoorwaarden beschreven worden om de kunstzinnige ontwikkeling en sociale participatie van mensen te bevorderen.
4. Een *publicatie* met aanbevelingen op het gebied van de verbetering van de ondersteuning en toegankelijkheid van de kunstsector, ten behoeve van het beleid van beroepsorganisaties, brancheorganisaties (o.a. VGN, Kunstconnectie), onderwijsinstellingen (MBO en HBO), kunstinstellingen en overheid (ministerie van OCW en ministerie van VWS).
5. Twee onderwijsmodulen voor bachelor en master c.q. trainingsprogramma voor medewerkers van Kunsteducatiecentra, waarin zij kennis aangereikt krijgen om mensen met een beperking beter te kunnen begeleiden en ondersteunen.

Toelichting op enkele eindtermen uit de resultaatgebieden:

- 1 *Artistieke participatie als 'sensitizing concept'*: een nieuw te ontwikkelen concept onthult in ieder geval iets over de toekomst op het gebied van artistieke participatie. Het nieuwe concept geeft het gevoel en idee dat de huidige aanpakken niet voldoende zijn en er dus nieuwe impulsen en perspectieven nodig zijn als het gaat om artistieke participatie.
- 2 *Kennisbehoeften van professionals. Typen vragen die horen bij het verzamelen van kennisbehoeften zijn bijvoorbeeld:*
 - o welke kennis hebben professionals via welke kanalen tot zich genomen
 - o welke kennis had hen beter op weg geholpen
 - o welke kennis hebben zij die voor andere projecten wellicht interessant is

De kennisvragen worden mede onderzocht vanuit de indicatoren deelnemers:

 - o keuzevrijheid, participatie en creativiteit (zie kennisbron 2)

De kennisvragen worden mede onderzocht vanuit de wensen van professionals:

 - o welke typen kennisfaciliteiten hebben professionals nodig waarmee tevens kennisinfrastructuren ontwikkeld kunnen worden (zie kennisbron 2)
- 3 *Publicatie effectieve werkwijzen*. Hiermee wordt bedoeld dat het gaat om leerproducten die gebruikt kunnen worden in de zorgateliers, de centra voor de kunsten en het onderwijs. In de OWP's worden eindresultaten in de vorm van creatieve vormen van publiceren bedacht. De voorstellen worden voorgelegd aan de regiegroep (Actie: facilitators OWP's): in ieder geval worden de gebruiksmogelijkheden, de gebruikersgroep en een begroting voorgelegd aan de

- regiegroep. We nodigen de OWP's uit gebruik te maken van creatieve vormen van publiceren waar ook mensen met beperkingen zelf een rol in kunnen spelen. De opdracht 'publiceren' sluit aan bij de opdracht voor onderwijsontwikkeling.
- 4 *Publicatie ter verbetering van de ondersteuning en toegankelijkheid van de kunstsector.* De stuur- en regiegroep dragen bij met een publicatie. De informatie uit de deelonderzoeken (strategie-van-onderop) is leidend voor een publicatie op netwerk- en strategisch niveau. Ook hiervoor geldt dat creatieve vormen van publiceren wenselijk zijn.
- 5 *Onderwijsmodulen.* Binnen de drie OWP's is ruimte voor het ontwikkelen van onderwijsmodulen en/of leerproducten. Professionals die deze taak op zich nemen werken vanuit een gezamenlijk gedragen idee aan hun opdracht. De bestaande minoren en opleidingen worden als basis genomen voor ontwikkeling. Den Haag/Amersfoort zouden bijdragen kunnen leveren aan de Minor GGZ als basis voor onderwijs-/leerproduct ontwikkeling; OWP Nijmegen de Minor Creativiteitsontwikkeling; OWP Amersfoort kan een bijdrage leveren voor gebruik van creatieve procestheorie in de propedeuse van Social work Utrecht, OWP Amersfoort en Den Haag kunnen materiaal leveren voor bijvoorbeeld een training voor bracheorganisaties voor kunstdocenten/kunstenaars die bijgeschoold willen worden in het werken met deze doelgroep. Deze training kan i.s.m. met docenten van de AHK en Kunstfactor ontwikkeld worden.
- Het 'aanhaken' bij operationele onderwijs-/opleidingssituaties borgt dat het materiaal gebruikt wordt en dat er ervaring wordt opgedaan met het materiaal. Leerproducten kunnen na implementatie/gebruik geëvalueerd worden en na eventuele bijstelling breder worden aangeboden binnen de zorgateliers, centra voor de kunsten en het onderwijs.

Voor alle hierboven beschreven resultaatgebieden geldt dat de uitgangspunten van **KENNISBRON 2**, herkenbaar in de resultaten in beeld komen. OWP's kunnen naar eigen goeddunken de indicatoren selecteren en omzetten naar de deelnemers en professionals van zorgateliers en centra voor de kunsten.

KENNISBRON 2 Competenties mensen met beperkingen – indicatoren voor (vervolg)onderzoek

Binnen de hoofdcategorieën is een samenhang gevonden tussen de volgende codes:

keuzevrijheid	zelf spullen opruimen en aangepaste werkplek een dagje kunnen overslaan en zelf of mee beslissen over het weekrooster zelf een onderwerp, materiaal en technieken kiezen
participatie	met kunstenaars van buiten de eigen instelling contact hebben en samenwerken met collega-kunstenaars
creativiteit	meewerken / samenwerken aan activiteiten van de instelling, geld verdienen met kunst en verkoop / uitleen van kunst zonder eigen inkomsten
	complimenten (geven en krijgen), zich ontspannen of het fijn vinden om met kunst bezig te zijn en trots zijn op het eigen werk
	met kunst bezig zijn als motor voor persoonlijke ontwikkeling en leren, zich ontspannen of het fijn vinden om met kunst bezig te zijn, trots zijn op het eigen werk en nieuwe ervaringen opdoen andere hobby's hebben en kennis hebben van technieken, materialen, composities, et cetera

Indicatoren voor vervolgonderzoek

We hebben uit de narratieve analyse verschillende indicatoren gehaald die we in de rapportage in linker- en rechterkolommen hebben gepresenteerd. Deze presentatie suggereert dat het werken met schalen een optie is voor vervolgonderzoek. Een consequentie van deze schalen is dat we polen creëren die niet uit het onderhavige onderzoek naar voren kwamen. Zo vonden we wel uitspraken van kunstenaars over het ontwikkelen van een eigen stijl, maar geen uitspraken van kunstenaars over het niet ontwikkelen van een eigen stijl. We hielden echter vast aan deze schalen, omdat we in toekomstig onderzoek niet kunnen uitsluiten dat we de nu lege polen toch kunnen vinden. Daarnaast komt uit de conclusie naar voren dat 'artistieke participatie' een nieuw *sensitizing concept* is. Dit concept bestaat onder andere uit een aantal indicatoren die in de oorspronkelijke analyse bij andere concepten stonden. Om een begin te maken aan de operationalisering van 'artistieke participatie' hebben we die indicatoren alvast bij die noemer ondergebracht.

We werken de schalen hieronder uit

Beginnen aan een werk				
de kunstenaar begint gestructureerd				de kunstenaar gewoon en ziet hij wel wat het wordt tijdens het werken zelf
er is begeleiding bij het opzetten van het werk				er is geen begeleiding bij het opzetten van het werk
Inspiratie				
de kunstenaar kopieert bestaande voorbeelden exact	de kunstenaar bewerkt bestaande voorbeelden (bijvoorbeeld door een andere kleur te kiezen)	de kunstenaar geeft een eigen wending aan bestaande voorbeelden (bijvoorbeeld door er een eigen interpretatie aan te geven)	de kunstenaar maakt zijn eigen voorbeelden	de kunstenaar werkt zonder voorbeelden
de kunstenaar meent dat echte kunst		de kunstenaar meent dat echte kunst		de kunstenaar meent dat echte kunst

bestaat uit exacte kopieën		bestaat uit eigen toevoegingen		bestaat uit eigen creatie
Artistieke begeleiding (NB. zelf begeleiding willen geven naar artistieke participatie)				
er is geen sprake van begeleiding (<i>laissez-faire</i>)				er is sprake van begeleiding
begeleiding is beschikbaar op afroep				begeleiding treedt ongevraagd op
de begeleiding hanteert een strategie van directe sturing				de begeleiding hanteert een strategie van overtuigen
de kunstenaar voelt zich met begeleiding geholpen				de kunstenaar ervaart begeleiding als ongewenste bemoeienis
Kleur				
de begeleiding kiest de kleur		de kunstenaar kiest de kleur		de kunstenaar mengt de kleur
Thema				
de begeleiding kiest het thema		de kunstenaar is betrokken bij het kiezen van het thema		de kunstenaar kiest zijn eigen thema
een opdrachtgever van buiten kiest het thema		de kunstenaar geeft een eigen draai aan de opdracht		de kunstenaar kiest het thema
de kunstenaar voert de opdracht uit		de kunstenaar geeft een eigen draai aan de opdracht		de kunstenaar voert de opdracht niet uit
de kunstenaar kiest steeds hetzelfde thema		de kunstenaar ontwikkelt zich in het kiezen van een thema		de kunstenaar varieert in thema's
Techniek				
de begeleiding kiest de techniek				de kunstenaar kiest de techniek
de begeleiding helpt de kunstenaar bij het zich bekwamen in een techniek				de kunstenaar experimenteert met technieken
Genre				
de kunstenaar heeft geen voorkeur voor een genre				de kunstenaar kiest voor een genre
de kunstenaar blijft binnen een genre				de kunstenaar ontwikkelt zich binnen verschillende genres
de begeleiding oppert geen nieuw genre				de begeleiding daagt de kunstenaar uit een nieuw genre te proberen
de begeleiding ondersteunt de				de begeleiding ondersteunt de

ontwikkeling binnen een nieuw genre niet				ontwikkeling binnen een nieuw genre
de kunstenaar is niet tevreden over de begeleiding bij het genre				de kunstenaar is tevreden over de begeleiding bij het genre
Stijl				
de kunstenaar ontwikkelt geen eigen stijl		de kunstenaar ontwikkelt een eigen stijl		de kunstenaar heeft een eigen stijl ontwikkeld
Artistiek resultaat (NB. naar artistieke participatie)				
Identiteit				
de kunstenaar ziet zichzelf in eerste instantie als lid van een sociale groep (mensen met een beperking)				de kunstenaar ziet zichzelf in eerste instantie als kunstenaar
de kunstenaar vindt zichzelf geen kunstenaar		de kunstenaar worstelt met de kunstenaarsidentiteit		de kunstenaar vindt zichzelf een kunstenaar
de kunstenaar heeft geen ideeën over wat iemand een kunstenaar maakt				de kunstenaar heeft ideeën over wat iemand een kunstenaar maakt
Deelnemen aan de samenleving				
de kunstenaar gebruikt kunst om zich naar binnen te keren		de kunstenaar maakt deel uit van een community die de samenleving intrekt		de kunstenaar neemt zelfstandig deel aan de samenleving
de kunstenaar vindt het fijn om met zijn collega-kunstenaars op het A of CvK te zijn		de kunstenaar heeft geen last van zijn collega-kunstenaars op het A of CvK		de kunstenaar heeft last van zijn collega-kunstenaars op het A of CvK
de kunstenaar vindt het leuk om met collega-kunstenaars aan een project te werken				de kunstenaar vindt het niet leuk om met collega-kunstenaars aan een project te werken
Sociaal-emotionele begeleiding				
de begeleiding is verantwoordelijk voor het welbevinden van de kunstenaar		de begeleiding is samen met de kunstenaars verantwoordelijk voor het welbevinden van de kunstenaars		de kunstenaar is verantwoordelijk voor het welbevinden van de kunstenaars
Persoonlijke presentatie				
de kunstenaar is trots op zijn werk omdat hij het zelf mooi vindt				de kunstenaar is trots op zichzelf omdat anderen zijn werk mooi vinden
de kunstenaar werkt anoniem				de kunstenaar verbindt zijn eigen naam aan zijn werk
Artistieke participatie				

kunstenaar vindt dat begeleiding een taak is van A of Cvk een selectiecommissie oordeelt over de kwaliteit van het werk		kunstenaars nemen deel aan selectiecommissie		kunstenaar wil zelf begeleiding geven de kunstenaar hanteert eigen criteria voor de kwaliteit van het werk
het A of Cvk beslist wat er met een werk gebeurt de kunstenaar verdient geen geld met zijn kunst		de kunstenaar krijgt een deel van de winst die met zijn kunst wordt gemaakt		de kunstenaar beslist wat er met een werk gebeurt de kunstenaar krijgt de volle winst
het A of Cvk stelt het artistieke programma vast (waar gaan de kunstenaars aan werken) het A of Cvk stelt het programma vast (welke activiteiten voor derden zijn er)		de kunstenaar stelt samen met de begeleiding een werkplan samen de kunstenaar is betrokken bij het samenstellen en uitvoeren van het programma		de kunstenaar kan zelf kiezen welke begeleiding van A of Cvk hij inkoop De kunstenaar gebruikt het netwerk en de infrastructuur van het A of Cvk om zijn eigen programma ten uitvoer te brengen
het A of Cvk stelt zich politiek-neutraal op		het A of Cvk zet zich in voor inclusieve politiek		de kunstenaar zet zich in voor inclusieve politiek

Conclusie⁹

Uit de statische en narratieve analyses trekken we de volgende conclusies. Respondenten ervaren keuzevrijheid met betrekking tot het creëren van kunst en zijn productiever naarmate ze meer hun eigen creativiteit aan kunnen wenden (zelf onderwerp, materiaal en kleurgebruik kiezen). Met name het zelf kiezen van onderwerpen en kennis hebben van technieken, materialen en composities zijn indicaties voor sociaal en financieel gewin. Deze kunstenaars zijn niet alleen sociaal, maar ook origineel en bekwaam. Artistieke ondersteuning van begeleiders leidt tot het opdoen van nieuwe ervaringen, persoonlijke ontwikkeling en leren. Hun kennis van technieken, materialen en composities groeit, ook doordat ze daar zelf keuzes in maken. Meer contacten met collega-kunstenaars betekent ook meer samenwerking met hen. Met kunst bezig zijn is voor de respondenten een belangrijke factor in hun tevredenheid over emotioneel welbevinden en persoonlijke groei. Dat kennis en andere hobby's met elkaar samenhangen, lijkt erop te wijzen dat voor respondenten die weten wat ze doen sprake is van een bredere ontwikkeling waarin ook andere bezigheden een rol spelen. Daarnaast hangt het mee- of samenwerken aan activiteiten van de instelling samen met zelf geld verdienen met kunst en de verkoop of uitleen van kunst. Desondanks leidt de onderverdeling van ateliers en centra voor de kunsten in focus op talentontwikkeling, focus op sociale participatie, focus op de individuele kunstenaar of geen specifieke focus tot de conclusie dat geen van de ateliers of centra erin slaagt zowel talentontwikkeling als sociale *alsook artistieke participatie* te realiseren. Waar de beperking geaccepteerd wordt, is meer sprake van inzet op sociale participatie en blijft talentontwikkeling achter. Waar de beperking ontkend wordt, vinden we meer aandacht voor talentontwikkeling en vaak ook sociale participatie. Maar de inzet op *artistieke participatie* is zodanig zwak, dat een (gedeeltelijk) financieel zelfstandig bestaan als kunstenaar voor deze respondenten niet gemakkelijk blijft. De aanbeveling is om dit begrip van artistieke participatie in de vervolgactiviteiten als *sensitizing concept* te gebruiken en hieraan invulling te geven op betekenis- en handelingsniveau.

⁹ Uit: Tussenrapportage Kunst Inclusief, sept. 2009, Floor Basten

KENNISBRON 3 Onderzoek

Onderzoeksmethoden en technieken

De OWP's zoeken ieder voor zich naar passende onderzoeksmethoden. De onderzoeksmethoden worden voordat ze gebruikt worden voorgelegd aan de regiegroep. De regiegroep toetst of de onderzoeksaanpak voldoende onderbouwd en effectief is.

Aandachtspunten:

- In de probleemstelling van het onderzoek wordt beschreven wat zal worden onderzocht. In de onderzoeksopzet (ook wel aangeduid als onderzoeksontwerp of onderzoeksdesign) wordt aangegeven hoe het onderzoek wordt uitgevoerd.
- In een onderzoeksopzet zouden in ieder geval de volgende punten aan de orde moeten komen, in de zin dat wordt beschreven en verantwoord welke keuzen zijn gemaakt:
- De periode waarin het onderzoek wordt uitgevoerd (een niet onbelangrijk gegeven, dat in rapportages helaas vaak niet wordt vermeld).
- Het soort onderzoek, mede in relatie tot de probleemstelling.
- De aard van de relaties tussen onderzoeker en onderzoeksveld, en de eventuele opdrachtgever. Met 'aard van de relaties' bedoelen we zaken als de wijze van benadering van het veld en de manier waarop medewerking zal worden verkregen, de mate van onafhankelijkheid (of afstandelijkheid), de mate en wijze van samenwerking, de verdeling van verantwoordelijkheden, en dergelijke.
- De keuze van de onderzoekseenheden. Dit betreft vragen als: gaat het om individuele personen of organisaties; om welke groepen of typen; wordt een steekproef getrokken; zo ja, op welke manier en in welke omvang.
- Als het de bedoeling is om verschillende groepen onderling te vergelijken, moet ook dit worden toegelicht. Hierbij kunnen specifieke technische kwesties een rol spelen, zoals: werken met zoveel mogelijk vergelijkbare groepen door willekeurige verdeling van onderzoekseenheden over groepen, of het samenstellen van een vergelijkingsgroep door middel van matches. Of het werken met contrasterende groepen (contrastgroepen); Het werken met een panel waarmee meerdere malen zal worden gesproken.
- De planning van de uit te voeren metingen, en, voorzover sprake is van meerdere onderzoeksgroepen, de verdeling van de metingen over de groepen.
- De aard van de meetinstrumenten, de constructie daarvan (bijvoorbeeld mede op basis van een beoordeling door deskundigen en/of een try-out), en de afnamecondities, d.w.z. de wijze van gegevensverzameling.
- De te gebruiken analysetechnieken (de manieren van analyseren van de verkregen gegevens). Hierbij hoort ook het expliciteren van het niveau of de niveaus waarop de gegevens resp. de analyses betrekking hebben (bijvoorbeeld: professionals, deelnemers, organisaties).
- Onderzoeksteksten worden voorzien van adequate bronvermeldingen.

TIP!

- Gezien de korte doorlooptijd van het project is het wenselijk dat bij het toepassen van methoden en technieken, effectmetingen worden gedaan op basis van reflectie. Dit wil zeggen dat ervaringskennis van de deelnemers en professionals in kaart worden gebracht met eenvoudige reflectoren. De reflectoren worden ontworpen met de indicatoren, welke zijn beschreven in **Kennisbron 2 Indicatoren voor (vervolg)onderzoek**.

Actie-eigenaren: facilitators en onderzoekers

Uitwisseling

De onderzoeksmethoden worden in de collectieve bijeenkomsten OWP en/of in de workshops uitgewisseld.

Actie-eigenaren: facilitators en onderzoekers

Digitaal dagboek Kunst Inclusief

Aan deelnemers van de OWP wordt gevraagd maandelijks iets te schrijven in het digitale dagboek 'Kunst aan de overkant 2': een ervaring, bijzondere gebeurtenis, missers en toppers, tips en trucs, en foto, filmpje et cetera. We kiezen voor de eenvoudige weg door een centrale mail te sturen naar de deelnemers (via Helmi Kayser, secretaresse KI in Nijmegen). Zij bundelt de reacties en stuurt deze door naar **Antoinette Loeffen (actie-eigenaar)**. Deze data wordt verzameld en gebruikt voor de website en eindrapportage.

KENNISBRON 4 Thema's OWP's

OWP Werkplekieren

Context van het thema werkplekieren

Het eigenaar worden van het eigen leerproces is een complexe aangelegenheid voor mensen met beperkingen. Ook weten we dat professionals 40% van hun kennis en kunde niet inzetten, ofwel deze kennis wordt niet aangesproken in de werksituatie.

In deze OWP stellen we de deelnemer EN de professional in de gelegenheid fullpartners in leren te worden. De leervraag van de deelnemer bepaalt welke competenties de professionals inzet in plaats van dat de professional vanuit zijn referentiekader handelt.

Er zijn nog weinig competentie-eisen in beeld gebracht voor deelnemers en professionals binnen de kunstsector. Vanuit de indicatoren voor vervolgonderzoek wordt gezocht naar een methodische en praktische aanpak, waarin vormgegeven wordt aan een systeem voor leerwegondersteuning.

De methode van Zeg het Ons, waarbij mensen met beperkingen elkaars ervaringsdeskundigheid in beeld brengen maakt onderdeel uit van de aanpak.

Onderzoeksvraag

- Welke leerweg-ondersteuning draagt bij aan (leer)competentieontwikkeling van deelnemers?

Optionele subvragen deelnemers

- Welke competenties hebben professionals nodig om leerweg-ondersteuning te bieden?

Optionele subvragen professionals

- Hoe bereiken we dat? (artistieke participatie)
- Wat zijn de consequenties voor de deelnemers en professionals (A, Cvk, andere)?
- Hoe kun je een goed evenwicht vinden tussen ondersteuning bieden en eisen stellen waarbij je uitdaagt, prikkelt en inspireert?

OWP Beeldvorming

Context van het thema beeldvorming

Iedereen is anders. Kunst kan verbinden en onderscheiden.

Leren en ontwikkelen met kunst biedt mogelijkheden voor de deelnemer om te spelen met *deelidentiteiten, beeld en beeldvorming*. Met kunst kan hij verschillende identiteitsperspectieven onderzoeken, ontwikkelen en in beeld brengen.

Kunstbegeleiding aan mensen met een beperking is werk met een bepaalde verantwoordelijkheid die verder gaat dan persoonlijke en bedrijfsverantwoordelijkheid van ateliers en Centra voor de Kunsten. Professionals dienen de rol op zich te nemen van belangenbehartigers en te werken aan beeldvorming rondom mensen met een verstandelijke en psychiatrische beperking en hun kunstbeoefening. Dit betekent het nemen van een maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De mens kent vele 'ikken' en afhankelijk van de situatie treden bepaalde ikken naar voren terwijl andere naar de achtergrond verdwijnen. Deelnemers die in de minderheid; anders zijn (voor wie het soms lastiger is op een cognitieve manier in het bestaande systeem voor hun belangen op te komen kunnen door de meerderheid (voor wie het makkelijker is om in het bestaande systeem op cognitieve wijze voor hun belangen op te komen) tot toeschouwer gemaakt worden. Centraal staat de vraag: 'wie of wat kan behulpzaam zijn voor mensen met beperkingen zodat zij als actor hun identiteit kunnen construeren in kunst? (naar Loeffen, T. 2009).

Onderzoeksvraag

Hoe kunnen deelnemers - door zelf te spelen met eigen en andermans verhalen en beelden – zelf actor worden in de kunstsector (artistieke participatie).

Optionele subvragen deelnemers

- Hoe ondersteunen wij deelnemers, die zich ontwikkelen in het kunstvak bij het groeiproces van zorgidentiteit *naar* burgeridentiteit? (wat hebben zij nodig (needs); wat willen zij (wants); wat eisen zij (demands); wat dragen zij zelf bij (competence)?
- Welke factoren spelen een rol in het groeiproces van zorgidentiteit *naar* burgeridentiteit
- Hoe kan kunst bijdragen aan de identiteitsontwikkeling van de deelnemer(s)?

- Welke contexten en/of factoren beïnvloeden de identiteitsontwikkeling?

Optionele subvragen professionals

- Wat hebben professionals nodig om de deelnemers met een beperking als actor te zien?
- Waarmee ondersteunen professionals deelnemers bij het leren en ontwikkelen met kunst, beeld en beeldvorming?
- Welke kennisbehoeften hebben kunstbegeleiders?:
 - Welke competenties gebruikt de kunstbegeleider?
 - Hoe verwerft de kunstbegeleider nieuwe competenties (afgeleid van de vraag van de deelnemer)
 - Hoe wordt stilzwijgende kennis (nog niet gedeelde kennis) van kunstbegeleiders expliciete kennis en vervolgens gedeeld met andere professionals (socialiseren van kennis)?

OWP In, door, en uitstroom

Context van het thema in-, door-, en uitstroom

Tal van aspecten spelen een rol bij het ja dan nee gebruik kunnen maken van in-, door-, en uitstroom als het gaat om de deelnemer met een beperking die het kunstvak uitoefent. Naast het IQ van de deelnemer spelen ook zaken als mogelijke gedragsontwikkeling, etnische afkomst, getogen in een instelling en tal van andere zaken een rol. Er zijn nagenoeg geen getallen, cijfers, bevorderingspercentages over door- en uitstroom van deelnemers binnen de kunstsector (zorgateliers en cvk).

De toeleverende instanties spelen een belangrijke rol bij de instroom van deelnemers. De uitstroom van deelnemers heeft in de toekomst steeds meer gevolgen voor het imago van de organisaties (zorgateliers, cvk). Immers het is ieders opdracht het beste boven te halen voor de persoon met beperkingen en maximale ondersteuning te bieden in de vorm van levensloopondersteuning.

Bij in- door en uitstroom situaties worden soms kwaliteitskaarten waarin de in-, door-, en uitstroom kenmerken duidelijk staan vermeld en die kenmerken betekenen tegelijkertijd een kwaliteitsborging voor een persoonlijke leerweg en leerondersteuning op de werkplek.

Met de kwaliteitskaart kunnen vergelijkingen gemaakt worden tussen zorgateliers en cvk, zo ontstaat er een kwaliteitscirkel waarop deelnemers kunnen bouwen en doorleren.

Het monitoren van de instroom, doorstroom en uitstroom is cruciaal voor de kunstsector waar deelnemers met beperkingen aan deelnemen en getuigt van een professionele aanpak. Het feit dat de informatie voor het analyseren van de instroom, doorstroom en uitstroom uit verschillende bronnen komt maakt het vraagstuk complex. Gegevens uit verschillende systemen van verschillende instanties moeten samengebracht worden voor een compleet overzicht. Deze OWP maakt een aanzet voor een systeem voor in-, door-, en uitstroom voor de zorgateliers en cvk en andere betrokken instanties.

Onderzoeksvraag

Welke (door)leerlijnen maken het mogelijk dat de persoon met beperkingen gebruik kan maken van in-, door-, en uitstroom mogelijkheden

Optionele subvragen management

Welke randvoorwaarden zijn nodig op organisatieniveau dat in-, door-, en uitstroom mogelijk is?

Hoe bereiken we dat? (artistieke participatie)

Wat is het belang van procesgestuurd en resultaatgericht werken bij artistieke participatie?

Hoe kunnen we meer helderheid creëren over de verschillende kunstzinnige doelen bij artistieke participatie?

Wat zijn de consequenties voor de organisaties, professionals en deelnemers (A, Cvk, andere)?

KENNISBRON 5 Topics uit de Raak-aanvraag en tussenrapportage

In de OWP's wordt geëxperimenteerd met methoden en werkwijzen betreffende:

- Het ontdekken en stimuleren van kunstzinnig talent
- Het creëren van goede voorwaarden zodat ontwikkeling en beperking samen kunnen gaan ('Gewoon maar mogelijk, speciaal waar nodig')
- Samenwerking tussen zorgprofessionals en kunstprofessionals, om beter gebruik te maken van elkaars expertise.
- Begeleidingsmethoden bij mensen met beperkingen, rekening houdende met de aard van hun problematiek.
- Het inzetten van ervaringsdeskundige professionals/kunstenaars bij de begeleiding.
- Het optimaliseren van de doorstroming van talentvolle cliënten uit de zorg naar centra voor kunsteducatie.

Aanbevelingen n.a.v. het verdiepende kwalitatieve onderzoek van de tien goede voorbeelden Centra voor de Kunsten en Ateliers en mogelijkheden om in de werkplaatsen te experimenteren met methoden en werkwijzen zoals hierboven beschreven.

Experimenteren met het ontdekken en stimuleren van kunstzinnig talent en het creëren van goede voorwaarden zodat ontwikkeling en beperking samen kunnen gaan ('Gewoon maar mogelijk, speciaal waar nodig').

Topics uit aanbevelingen 'Deelnemers'

- *Aanwenden van eigen creativiteit* (zelf ontwerp, materiaal en kleurgebruik kiezen. Zelf onderwerpen kiezen en kennis hebben van technieken, materialen en composities zijn indicaties voor sociaal en financieel gewin. (*Financieel gewin nog bespreken in regie- of stuurgroep*))
- Kunstenaars die niet alleen *sociaal* maar ook *origineel* en *bekwaam* zijn
De drie begrippen *sociaal*, *origineel* en *bekwaam* kunnen verder gespecificeerd en uitgewerkt worden!
- *Artistieke ondersteuning* leidt tot het opdoen van *nieuwe ervaringen, persoonlijke ontwikkeling en leren*.
- Meer contacten met collega kunstenaars betekent meer samenwerking .
- Met kunst bezig zijn kan belangrijke rol spelen bij tevredenheid over emotioneel welbevinden en persoonlijke groei.
- Brede ontwikkeling waarin ook andere dingen een rol spelen
- Er is veel aandacht voor persoonlijke en artistieke ontwikkeling maar minder aandacht voor de maatschappelijke ontwikkeling.
Focus op talentontwikkeling, sociale participatie en de individuele kunstenaar
Geen van de ateliers slaagt erin zowel talentontwikkeling, als sociale als ook artistieke participatie te realiseren.
Artistieke participatie als sensitizing concept gebruiken en *nadere invulling geven op zowel betekenispectief als in handelingspectief*

Experimenteren met methoden en werkwijzen gericht op het ontdekken en stimuleren van kunstzinnig talent en het creëren van goede voorwaarden zodat ontwikkeling en beperking samen kunnen gaan ('Gewoon maar mogelijk, speciaal waar nodig')

Topics uit aanbevelingen over toeleiding

Helderheid creëren t.a.v. de functies en doelen van Kunst gericht op in- uit- en doorstroom. Zoveel mogelijk (jonge) mensen met een beperking in aanraking laten komen met Kunst en kunstontwikkeling door middel van recreatieve en educatieve kunstbeoefening. Het gaat dan niet alleen om kunstzinnig ontwikkelen maar ook om kunst beleven waarbij de persoonlijkheidsvormende en sociale functie centraal staan. Daarnaast is er een groep deelnemers die talent en interesse hebben en het beroep van kunstenaar

verder willen ontwikkelen. Welke vervolgmogelijkheden zijn er op dit gebied? Hoe kunnen meer mensen met beperkingen kennis maken met en deelnemen aan verschillende kunstdisciplines?

- Hoe kunnen zoveel mogelijk mensen met een beperking in aanraking komen met kunst en kunsteducatie?
Kunsteducatief aanbod onder de aandacht brengen door workshops, orientatiecursussen etc. op scholen voor speciaal onderwijs en zorginstellingen.
- Hoe kan er een aanbod gecreëerd worden dat past bij de verschillende mogelijkheden van verschillende mensen met beperkingen? Zodat niet alleen de mensen met 'lichte beperkingen' maar mensen met allerlei verschillende beperkingen in aanraking kunnen komen met kunst en kunsteducatie?
- Welke investeringen in samenwerking tussen kunsteducatie, zorg en welzijn en gemeenten kunnen bijdragen aan het creëren van een helder aanbod met verschillende mogelijkheden die er zijn op het gebied van kunstontwikkeling en kunstparticipatie voor mensen met een beperking die elkaar aanvullen?

Experimenteren met methoden en werkwijzen gericht op samenwerking tussen zorgprofessionals en kunstprofessionals, om beter gebruik te maken van elkaars expertise.

Topics uit aanbevelingen samenwerking

- Zoeken en vinden van meer uitwisseling.
Onderzoek naar hoe professionals en managers uit zorg en kunsteducatie meer grip kunnen krijgen op effectieve samenwerking en hoe ze met elkaar beleid en commitment kunnen creëren door te kijken wat ze concreet met elkaar gaan aanpakken en uitwerken.
Onderzoek naar het creëren en initiëren van regionale platformen en samenwerkingsverbanden. Centra voor de Kunsten, welzijnswerk en zorgateliers, die allemaal afzonderlijk vaak cursussen bieden gericht op creativiteit en kunstzinnige ontwikkeling, zouden dit aanbod vanuit eigen expertise en afgestemd op de doelgroep kunnen opnemen in een aanbiedernetwerk. De verbinding tussen kunst, zorg, welzijn en onderwijs is essentieel voor het bereiken van mensen met een beperking.
Een aanbeveling is ook om de expertise die er is bij zorg, welzijns en kunstinstellingen uit te wisselen en in de ontwikkelwerkplaatsen te onderzoeken hoe die kennis door samenwerking uitgebreid en effectief ingezet kan worden.
- In de drie ontwikkelwerkplaatsen materiaal verzamelen voor dergelijke netwerken met inhoudelijk interessant materiaal. Voor landelijke organisaties als Kunstconnectie, Kunstfactor, Cultuurnetwerk en Special Arts is een rol weggelegd in het aanmoedigen van initiatieven, adviseren van financieringsmogelijkheden en beleid en het uitrollen van netwerken.
- Samenwerking met vrijwilligers verder onderzoeken. De mogelijkheden van werving, rol, plek, taak en begeleiding van vrijwilligers bij de kunstbegeleiding van mensen met beperkingen kan verder onderzocht en ontwikkeld worden.

***Experimenteren met methoden en werkwijzen gericht op het optimaliseren van de doorstroming van talentvolle cliënten uit de zorg naar centra voor kunsteducatie.
Experimenteren met begeleidingsmethoden bij mensen met beperkingen, rekening houdende met de aard van hun problematiek.***

Topics uit aanbevelingen begeleiding en werkwijzen

- Een overzicht creëren van interessante, bruikbare werkwijzen methoden en technieken die op maat gebruikt kunnen worden.
Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden in:
 - * Begeleiding- en werkwijzen om wensen en behoeften te bepalen
 - * Begeleiding en werkwijzen om deelnemers te ondersteunen bij kunstontwikkeling

* Begeleiding en werkwijzen gericht op het initiëren van leerprocessen en georganiseerde leerondersteuning

- Onderzoek doen naar resultaatgericht en Proces gestuurd begeleiden

Een groot aantal respondenten uit de CvK vindt het toewerken naar en exposeren van resultaten belangrijk.

CvK-P: 'Het gaat om het samen maken van iets, dat het variërend is, niet om het instuderen en opzeggen. Het gaat om het proces van samen met elkaar iets creëren en iets geleerd hebben. Het kijken naar elkaar. Trots zijn op wat de ander maakt, dat vinden ze belangrijk en daar zijn ze enthousiast over. Het eindresultaat, de expositie daar zijn ze trots op'.

Andere managers en professionals van CvK geven aan dat docenten juist meer procesgestuurd zouden moeten werken.

CvK-M: 'Mensen met een beperking leven vaak of in ieder geval een deel van hun leven geïnstitutionaliseerd. Zij krijgen een vrij intensieve begeleiding ook als volwassenen.

Docenten moeten kunnen herkennen wat iemands mogelijkheden zijn en waar iemands beperking ligt. De mogelijkheden moet je stimuleren en ervoor zorgen dat ze zo min mogelijk last hebben van de beperkingen. Het is een kunst daar zo min mogelijk nadruk op te leggen. Dat betekent dat je minder hoge eisen moet hebben aan het resultaat en heel erg procesgestuurd zou moeten werken'.

CvKP1: 'Gaandeweg merkte ik dat ik als musicus hoge eisen stel. Je wil gewoon zo'n perfect mogelijk resultaat hebben. Gaandeweg ga je veel meer kijken naar het proces dat plaats vindt. Ja en je houdt altijd wel dat je wel wat resultaat wilt want resultaat dat is ook goed voor de mensen, dat geeft bevrediging van kijk dat heb ik nou mooi gedaan'.

Hoe kun je in de ontwikkelwerkplaatsen zowel procesgestuurd als resultaatgericht werken?

- Onderzoek doen naar kunstzinnig ontwikkelen gericht op zelfstandigheid, keuzevrijheid en autonomie waarbij ondersteuning maar ook het eisen stellen, uitdagen en het bieden van de juiste structuur belangrijke onderwerpen lijken.

Citaat Manager CvK: 'Om tot betere vormen van kunstbeoefening te komen met het opzetten van de beroepsopleiding tot Beeldend Kunstenaar discussiëren we over de vraag of het niet zonde is dat mensen hun authenticiteit kwijt raken doordat zij dingen leren. Daar hebben wij heel veel over gesproken. Het kan zijn dat deelnemers op een gegeven moment die authenticiteit kwijt raken, maar wij vinden het heel belangrijk dat mensen in een leertraject zitten. En niet dat ze kosten wat het kost in zo'n glazen stolpje blijven zitten. Dat het dan voor de buitenwereld wat minder is is dan ondergeschikt aan het leertraject van de mensen zelf. Dat is een interessante discussie'.

Experimenteren met methoden en werkwijzen m.b.t. samenwerking tussen zorgprofessionals en kunstprofessionals, om beter gebruik te maken van elkaars expertise.

Topics uit aanbevelingen professionalisering gericht op inclusieve kunstbeoefening van deelnemers met een beperking.

Gebrekkige beeldvorming

In CvK met een groot aantal deelnemers met beperkingen geeft de professional aan dat we de rol van beeldvorming niet moeten onderschatten. In de beeldende kunst is een beperking minder snel terug te zien. In muziek of bij de podiumactiviteiten als dans en theater hoor en zie je de beperking direct. In de beeldvorming van het publiek moet muziek over het algemeen toch perfect zijn. Bij een bandpresentatie geeft het publiek commentaar of bekijkt/waardeert de muziek vanuit een 'zielig' perspectief. Fysieke beperkingen hoor je in stem en spel terug. Ook krampachtigheden (motoriek) is te

horen en te zien in spel. Je hoort het ook terug als personen moeite hebben met structuur en niet binnen de maat spelen en moeilijk ritme houden.

Mensen met beperkingen hebben een andere manier van bewegen, zingen, dansen en spelen die in een samenleving waarin beeldvorming vooral gericht lijkt op maakbare schoonheid al snel betuttelend, negatief en/of afkeurend beoordeeld wordt.

Er liggen kansen om met muziek, audiovisuele en beeldende vorming en podiumkunsten bij te dragen aan andere beeldvorming die andere perspectieven op de werkelijkheid kunnen bieden.

Kunstbegeleiding aan mensen met een beperking is werk met een bepaalde verantwoordelijkheid, dat verder gaat dan persoonlijke en bedrijfsverantwoordelijkheid van ateliers en Centra voor de Kunsten. Professionals dienen de rol op zich nemen van belangenbehartigers en te werken aan beeldvorming rondom mensen met een verstandelijke en psychiatrische beperking en hun kunstbeoefening. Dit betekent het nemen van een maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Het voorstel is om de begrippen relationeel empowerment waarbij professionals deelnemers als actor zien en behandelen als sensitizing concept te gebruiken en nadere invulling te geven op zowel betekenisniveau als in handelingsperspectief.

- De ontwikkelwerkplaatsen kunnen een proeftuin zijn waarin zowel de deelnemers als de professionals met elkaar leren en ontwikkelen.
- Kwaliteitsbeleid onderzoeken en ontwikkelen door middel van effectieve manieren van evalueren met deelnemers. Wat is de ondersteuningsbehoefte van deelnemers en wat is de ondersteuningsbehoefte van kunstbegeleiders?
- Onderzoek naar **reflexieve competente kunstbegeleiders die er opuit zijn verbindingen te maken met de deelnemers**. Wat doet een competente kunstbegeleider? Welke kennis, houding en vaardigheden heeft die in huis?

Hoe kunnen we de impliciete kennis van professionals uit de Zorgateliers en Centra voor de kunsten die vooral in de praktijk wordt opgedaan in de ontwikkelwerkplaatsen zo expliciteren zodat deze over gedragen kan worden aan andere professionals. Een rationele professional zal afstand houden terwijl de reflexieve professional erop uit is verbindingen te maken met de deelnemer. Uit het onderzoek blijkt dat sommige professionals heel precies en anderen juist helemaal niet goed kunnen aangeven om welke kennis het bij professioneel handelen gaat. Bij doorvragen blijkt er heel veel 'verborgen' kennis aanwezig te zijn. Polyani gebruikt hier de term 'tacit knowledge' voor. Tacit knowing kan ook wel vertaald worden als ervaringskennis. Competente kunstdocenten weten doorgaans meer dan ze tot uitdrukking brengen. Schön¹⁰ spreekt over knowing in action. 'They exhibit a kind of knowing-in-practice, most of it is tacit', oftewel stilzwijgende kennis (Schön, 2002, p VIII). Van Houten spreekt ook wel over praktische wetenschap. Er is in de goede voorbeeld praktijken veel kennis, maar die is doorgaans impliciet. 'Our knowing is ordinarily tacit, implicit in our patterns of action and in our feel for the stuff with which we are dealing' (Van Houten, 2004, p. 213)¹¹.

Voor de ontwikkelwerkplaatsen in de tweede fase van ons project is het belangrijk dat alle aanwezige kennis op tafel komt, en zo gedeeld en (verder) ontwikkeld kan worden.

Het merendeel van de respondenten uit de goede voorbeelden geeft aan dat het voor kunstbegeleiders van belang is om met mensen met een beperking **persoonsgericht te werken**. Bij het persoonsgericht werken is reflexiviteit noodzakelijk.

¹⁰ Schön, D (1983). The reflective practioner: How professionals think in action. New York: Basic books

¹¹ Houten D. van (2004). De nieuwe professional. Uit Houten D. van (2004) . De gevarieerde samenleving. Over gelijkwaardigheid en diversiteit. Utrecht: Tijdstrom.